

A la Carvelle

Hen mod slutningen af det 18. århundrede kom fattigdom på mode. En enklere livsform afspejler sig også hos velbjærgede folk både i klædedragt og interiørkunst og er kendelig i de bildende kunster. Skønt Danmark netop på den tid befandt sig i en velstandsbølge, spores denne fattigdomsmode også her. Den har sammenhæng med en demokratisering, ikke mindst mærkbar på portrætkunstens område. Man opfandt portrætter, der kunne udføres næsten mekanisk og derfor kunne leveres så billigt, at en almindelig håndværksmester kunne lade sit og sin kones portræt udføre. Silhouetten og profilportrætstikket »en physionotrace« blev populært både blandt rige og mindre bemidlede.

Miniaturemaleriet var et af det 18. århundredes mest typiske udslag af luksus inden for kunstens område, en forfinet kunst, beregnet på et eksklusivt publikum, ofte indfattet i guld og brillanter, i brystsmykker, armbånd, ringe og snusdåser, fyrstegaver eller kærligheds-panter blandt dem, der hørte til på samfundets solside. I 1780'erne netop som denne kunst stod på sit højeste, rejste en fransk tegner Jean-Baptiste Carvelle rundt i Tyskland med et meget beskedent talent og havde succes med at udføre nogle pauvre miniatureagtige portrætter. De var ofte i profil og blev udført med sølvstift, i reglen med en let farvelægning i karmin i karnationspartierne på en malegrund af pergament, der var grunderet med pimpstensstøv. Det var en teknik, der ikke krævede de store udgifter og heller ikke det store talent hos sin udøver.

Fig. 1-3. A. Graff:

1. Agnes von Witzleben (1761-1788) g.m. Frederik Leopold greve Stolberg. Sølvstift, bly og vandfarve på krideret grund.

2. Chr. greve Stolberg (1748-1821). Sølvstift og bly på krideret grund, 1784.

3. Frederikke Louise Reventlow (1746-1824) g. 1° m. Chr. Fr. von Gramm, 2° m. Chr. Stolberg. Sølvstift, bly og vandfarve på krideret grund, 1784.

Altenhof. Foto Ole Haupt.

Anton Graff lærte under et ophold i Teplitz i 1783 denne simple procedure af Carvelle og udførte i tidsrummet 1783-1790 for 3 dukater stykket mere end 300 sådanne portrætter.¹

På Revenlow'ernes gamle gods Altenhof ved Eckernförde findes fem sølvstifttegninger af Graff. De forestiller grev Johan Ludvig Reventlow af type som det maleri, Graff udførte under Reventlows ophold i Dresden 1783,² hans kone Anna Sybilla og hans søster Louise samt dennes mand digteren grev Chr. Stolberg, begge tegnet i Dresden det følgende år, da de besøgte kunstneren der,³ samt dennes svigerinde Agnes, født von Witzleben. Disse små tegninger, alle ens indrammede i samtidige enkle buxbomrammer, er udført med sølvstift. I de allermørkeste skygger er der gjort sparsom anvendelse af bly og i silketøjets eller halsbindenes lyseste partier af hvid gouache. Det eneste sted, der er anvendt akvarel, er en svagt blå tone i damernes hårbånd. Disse fem billeder ejer en særegen lethed og ynde, de hører til det allerbedste, der er udført i denne teknik. Men Graff var også en mand med et ganske andet talent end Carvelle. Han så denne nye tekniks muligheder, og trods dens få udtryksmidler lykkedes det ham at frembringe små kunstværker, som ikke blot interesserede hans publikum, men også hans kolleger. Darbes og Chodowiecki lærte den af ham omkring 1785; sidstnævnte fortæller herom i et brev til en kunstinteresseret dilettant, der selv udførte sådanne tegninger, grevinde Christiane von Solms-Laubach, den 9. januar 1787:

»De vil vide, kære veninde, hvordan jeg udvisker skyggerne; kun med sammenrullet papir og en smule fint pulveriseret pimpsten; aldrig sortkridt, det har jeg ikke og kan heller ikke få. Til skyggerne bruger jeg kun sølv- og blystift. Af og til bliver det med tiden brunligt, og det kan jeg lide ... Det preussiske pergament er dårligt, det bedste, jeg kender, er fra Dresden«.⁴

1. Richard Muther: *Anton Graff*, Leipzig, 1881, s. 110.

2. *Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds* II, 1896, s. X, XVII.

3. *Ibid.* III 1897, s. 22-23; hun aflagde 18/8, 21/8 og 30/8 besøg hos Graff.

4. Charlotte Steinbrucker: *Briefe Daniel Chodowieckis an die Gräfin Christiane von Solms-Laubach*, Strassburg 1928, s. 109.

Fig. 4-5. A. Graff:

4. Anna Sybilla Schubart (1753-1828) g.m. Joh. Ludvig Reventlow. Sølvstift, bly og vandfarve på krideret grund, 1783.

5. Joh. Ludvig greve Reventlow (1751-1801). Sølvstift og bly på krideret grund, 1783.

Altenhof. Foto Ole Haupt.

Fig. 6. G. L. Lahde: Lars Benzelstierna (1759-1808). Bly og sølvstift på krideret grund, 1790. Den kongelige Kobberstiksamling.

I 1788 traf Cornelius Høyer i Berlin og Dresden Anton Graff, og også han lærte af ham at tegne miniatureagtige portrætter à la Carville. Herom handler følgende hidtil ukendte brev:

»Høyer til A. Graff. Weimar d. 9. juli 1788.

Højstærede ven!

For anden gang i mit liv skriver jeg et tysk brev. De må, kære ven, ikke blot undskylde mig mine sprogfejl, men også skrivefejl og alle andre fejl. Den ene fejl trækker den anden med sig, og De ved, at vores maleriske liv udgør en kæde af fejltagelser og tilfældigheder. Hos grev Reuss i Köstritz har jeg tilbragt 4 uger meget behageligt. Jeg har tegnet en mængde profiler med nål og blyant, også en smule farve. Da det intet koster, har alverden fundet det skønt og har villet have noget af dette prægtige arbejde. En meget smuk person i Weimar,⁵ som også tegner en smule i denne maner, beder om et stykke pergament; min gode ven vil alt se det af vedlagte brev. Hoffet i Weimar har vist mig megen udmærket høflighed. Her har jeg lært Wieland at kende og den store kunstlovgiver Goethe, som i mine øjne er en nar. Hr. Raad Krause⁶ holder et damernes akademi og laver en modejournal for damerne. Han er forresten en gammel krigskammerat fra Paris«. Efter denne grusomme salve slutter Høyer brevet: »I morgen regner jeg med at forlade Weimar, går over Gotha til Frankfurt, hvor jeg håber at indfinde mig i løbet af få dage. Hoslagt følger kopien af proceduren med ultramarin. Det vil nok være nødvendigt at konsultere en kemiker.

Adieu min bedste ven, lev rigtig lykkeligt og anbefal mig hos fru gemalinden. Adieu, je vous embrasse. Høyer.«⁷

I 1790 og følgende år udførte G. L. Lahde nogle portrættegninger à la Carville. Den tidligst kendte er et profilportræt i kobberstiksamlingen af terroristen Lars Benzelstierna (1759-1808), en svensk officer, der i 1789 havde haft planer om på een gang at sprænge den russiske og den danske flåde i luften på Københavns rhed, hvorfor han idømtes livsvarigt fængsel. Portrættet er signeret *G. L. Lahde 1790*. Fra årene derefter kan nævnes prinsesse Louise Augusta tilh. H. M. Dronningen, signeret *G. Lahde fecit 1793*, (et andet exemplar på Frederiksborg) og general Magnus Ernst von Fircks, privateje, dateret 1794. Uvilkårligt melder det spørgsmål sig, hvordan er Lahde blevet inspireret til sådanne billeder, hvorfra kender han Carvelles teknik?

Høyer vendte netop i forsommeren 1790 hjem fra sin udenlandsrejse og introducerede dermed denne kunst i Danmark. Der er ganske vist stor afstand mellem Høyers tegninger og Lahdes, men det er mere en afstand i talent end i teknik. Og dog er der også i teknikken visse afvigelser. Brugen af sølvstift, som gav Høyers og Graffs Carville-tegninger så megen lethed og ynde, er hos Lahde blevet mere

5. Høyer sigter til Dorothea von Stock, der sammen med sin søster og dennes ægtefælle, C. G. Körner, samtidig med Høyer var på besøg i Weimar (Colding: *Cornelius Høyer*, Kbh. 1961, s. 121).

6. Georg Melchior Kraus (1737-1806) studerede i Paris samtidig med Høyer. Han ledede i Weimar en tegneskole, beregnet for håndværkere og dilettanter.

7. Brevet er for nogle år siden erhvervet af Freies Deutsches Hochstift Frankfurter Goethe-Museum.

8. J. M. Thiele: *Thorvaldsens Ungdomshistorie*, Kbh. 1851, s. 31-32.

9. Stambogen, der solgtes 19/2 1988 No. 688 på auktion hos Bruun Rasmussen, tilhører nu Det kgl. Bibliotek. Thorvaldsens tegning findes i Bd. II, blad 46.

10. Identifikationen er foreslået af Dyveke Helsted og er her fulgt, da den har al sandsynlighed for sig. Se Dyveke Helsted: *Thorvaldsen blandt norske venner. Berlingske Tidendes kronik* 14. maj 1962. Det ene exemplar findes i Thorvaldsens Museum, det andet tilhører grevinde Fritze Ahlefeldt.

tilbageholdende til fordel for en stærk brug af bly, især i skygger og baggrunde. Hans billeder virker uldne og bombastiske.

På Thorvaldsens Museum findes godt en snes portrættegninger, som Bertel Thorvaldsen har udført i sine unge år i en miniatureagtig teknik, som ligger nær Carvelles. Andre findes spredt i offentlig og privat eje. I alt kendes omkring et halvt hundrede stykker, alle udført på en med pimpsten præpareret malegrund. Ligesom Lahde har han ikke, eller kun i ringe omfang, benyttet sølvstift, men en blød blyant med mørke og grafitblanke streger. Det tidligst kendte arbejde af denne art er »selvportrættet« (s. 93 fig 1), der er dateret 1794. Resten kan dateres til 1795, ca. 1795 eller 1796. Efter den anvendte teknik kan der ikke være tvivl om, hvor han har fået inspirationen til disse tegninger. Det må være Lahde, der har lært ham kunsten. Billederne er ligeså gumpetunge, ligeså grove, men det er i de fleste tilfælde kendeligt, at de er udført af en kunstner med et betydeligt større talent for portrætfremstilling. På et punkt afviger hans tegninger fra Lahdes, han anvender ofte – i behersket omfang ganske vist – akvarel eller gouache i klædedragten. Om et venskab mellem Thorvaldsen og Lahde under akademiårene i København fortæller Thiele, at Thorvaldsen forinden sin rejse forærede sin ven kobberstikker Lahde det smukke relief Achilleus og Priamus som erindring.⁸ Thorvaldsen har med en 1796 signeret sepiategning af Venus og Amor indskrevet sig i Lahdes stambog.⁹

To grupper er dominerende inden for Thorvaldsens portrættegninger »à la Carvelle«. Den ene, portrætterne af hans nærmeste vennekreds, den anden dem, han udførte af sine medrejsende på fregatten Thetis i 1796. Til den første gruppe må man regne selvportrættet, som tilhørte familien West, og gennem Jørgen Wests barnebarn, Ida Marie West, nedarvedes i familien Konow; derfra kom det i Thorvaldsens Museums eje. De fleste af disse venne-portrætter, i alt 14 tegninger, grupperer sig om denne familie West. Der er portrætter af familiens ældste medlem, bud ved vajsenshuset Chresten Svendsen West (2 stk.),¹⁰ af to af hans døtre, Frederikke Dorothea (2 stk.) og Henriette Johanne, og af disses ægtefæller, sorenskriver Peter Hanning Hammer og arkitekt Peter Friis;¹¹ endvidere af hans to sønner, murermester Joh. Christian og ovenfor omtalte Jørgen samt disses ægtefæller Elisabeth Nanette Wadskiær og Maren Grønlund. Endelig af sidstnævntes forældre, underfoged Anders Grønlund og ægtefælle Mette Birgitte Aistrup.¹²

Foruden West-tegningerne hører 14 andre tegninger à la Carvelle med til denne gruppe af venneportrætter; det drejer sig om portrætterne af guldsmed Jens Ulstrup og hans kone Johanne Cathrine Møller, om senere justitsråd Terkel Mørch og hans kone Anne Marie Voigt, om senere provst Fredrik Arenz Krog, om jomfru Sophie

Fig. 7. G. L. Lahde: Magnus Ernst von Fircks (1726-1806). Bly og sølvstift på krideret grund, 1794, Privateje. Foto Brandt.

11. En tegning i Lahdes Stambog (jvf. note 9), forestillende antik arkitektur, er betegnet Friis 1792, antagelig er den udført af arkitekt Peter Friis (1763-1831); der besøgte Kunstakademiet samtidig med Thorvaldsen.

12. Frederikke Dorothea Wests portrætter tilhører Thorvaldsens Museum og Halsted Kloster. Peter Hanning Hammers portræt tilh. sidstnævnte sted. Henriette Johanne Wests og Peter Friis' portrætter er kun kendt gennem fotografier i Thorvaldsens Museum. De øvrige tegninger tilhører Thorvaldsens Museum.

13. Arkitekten Niels Schønberg Kurtzhals (1773-1829) har 1792 indskrevet sig i Lahdes stambog bd. I s. 1 og med en tegning, forestillende Frihedens Tempel i anledning af Stavnsbåndets ophævelse. 1789 opnåede han lille sølvmedaille, samme år fik Thorvaldsen store sølvmedaille og Peter Friis (jvf. note 11) store guldmedaille. Han var utvivlsomt broder til Jomfru Sophie Amalie Kurtzhals.

Samt baron
v. Eggers

Amalie Kurtzhals¹³ og hendes moder Erica Elisa Schönberg, om skuespillerne Carl W. Eegholm og Johanne Cathrine Rosing (2 stk.) samt om flg. andre personer med tilknytning til teatrets verden, Ole Johan Samsøe, Thomas Thaarup, C. H. Pram og Jørgen Kierulf.¹⁴

Den 30. august påbegyndte fregatten Thetis sin rejse under kaptajn Lorents Hendrich Fiskers kommando. (Det skal i parentes bemærkes, at det var denne mand, der opdagede og afslørede Lars Benzelstiernas anslag mod den danske og russiske flåde 1789). Den første del af turen foregik under urolige vejrforhold, men da skibet i den sidste uge af september nåede ned i Den spanske sø, blev sejladsen mere rolig og mere begivenhedsløs. Den 29. nødsagedes fregatten til at indstille farten, den blev prajet af et dansk koffardiskib, der havde lægehjælp behov.¹⁵ Thorvaldsen fordrev tiden med at udføre en tegning af en af secondløjtnanterne Joh. Chr. Gustav Hohlenberg. Tegningen, der findes på Thorvaldsens Museum, er betegnet *B. Thorvaldsen tegnet i Spanske Søe 29. sept.* I de samme dage men inden 7. oktober, da fregatten sejlede ind i Middelhavet, tegnede han den ene af skibets to premierløjtnanter, Gerhard Sivers Bille. Også dette portræt er signeret *B. Thorvaldsen tegnet i Spanske Søe 1796* og tilhører Thorvaldsens Museum.

Den 24. oktober nåede skibet la Valettas Havn på Malta, og d. 26. skriver kaptajn Fisker til sine kone: »Thorvaldsen lader sine forældre hilse, da han ikke selv gider skrive ... han gider heller ikke lære Sprog, som Præsten og jeg have tilbudt at lære ham, men han vil endelig male mig i Miniatur, da Du ønsker det til en Prætention (brystsmykke)« og den 7. november skriver han til hustruen: »Thorvaldsen har atter malet mig om, og alle her ombord sige, at det ligner mig uforskammet. Han har ligeledes malet Dig i det Smaa som Du var i dit 18de Aar til at bære i en Brystnaal«.¹⁶

Begge portrætter af Fisker eksisterer stadig, det ene tilhører Frederiksborg, det andet, der er i privateje, bærer påskriften: »Skabt af Thorvaldsen, da han i Aaret 1796 ombord på Fregatten Thetis under Kaptajn Fiskers Kommando førtes til Italien«. Thorvaldsen havde allerede, før han forlod København, udført en tegning af fru Fisker. Den blev malet i ægteparrets hjem, en dag kaptajnen ikke var hjemme og fru »beskæftiget i Køkkenet med at sylte Ribs. Thorvaldsen valgte sit Sæde på Køkkenbordet og tegnede et Portrait«.¹⁷ Sandsynligvis har Fisker haft dette billede, der nu er ubekendt, hos sig på sejlturen, og Thorvaldsen har altså med det som grundlag forsøgt at tegne hende i idealiseret skikkelse til et smykke. Dette portræt findes nu på Frederiksborg.

Endnu nogle portrætter af de ombordværende på fregatten fik Thorvaldsen tegnet, før han forlod skibet. Proviantforvalteren G. Rørbyes portræt på Thorvaldsens Museum bærer signaturen *B. Thorvaldsen Fec. Malta 1796*. To portrætter, forestillende premier-

14. Af de to portrætter af Johanne Cathrine Rosing tilhører det ene Thorvaldsens Museum, deponeret på Bakkehuset, det andet er i privateje. Portrættet af Jens Ulstrup solgtes i november 1976 på auktion hos Bruun Rasmussen, og indkøbtes for islandsk regning, hans kone Johanne Cathrine Møllers portræt er i privateje i Danmark, ligeledes Fr. Arenz Krogs. Om Thorvaldsens venner fra teatrets verden, se Dyveke Helsted: »Fra Thorvaldsens Ungdomstid« i *Medd. fra Thorv. Mus.* 1970, s. 20 ff. Thaarups portræt tilhører Teatermuseet, Kierulfs Frederiksborgmuseet, Prams er kun kendt fra et stik af A. Flint, de øvrige tilhører Thorvaldsens Museum.

15. H. A. Schmidt: *Journal holden paa Rejsen til Algier m.fl. Stæder med Fregatten Thetis ...* Manuskript i Thorvaldsens Museum.

16. J. M. Thiele *op.cit.* (note 8), s. 63 og 64.

17. *Ibid.* s. 49.

C.745

løjtnant Lauritz Jensen Grove og skibspræsten Peter Pavels, er i privateje. Om det sidste er tegnet ombord eller inden rejsen er usikkert. Pavels og Thorvaldsen omgikkes i månederne før rejsen, da præsten i 1796 indskrev sit navn i kunstnerens stambog. Endelig tegnede han et portræt af skibssekretæren H. A. Schmidt, der i sin journal under 16. december anfører: »I dag beviste Thorvaldsen mig det Venskab til en Erindring om ham at male mit Portrait, hvori han er en stor Mester«. Dette billede er ikke bekendt.

Som det vil ses heraf, gengiver de fleste af Thorvaldsens portræt-tegninger à la Carvelle hans venne- og omgangskreds og er antagelig udført mere for at glæde modellerne end for vindings skyld. Det har i hvert fald næppe været den store fortjeneste, de har givet ham. Nogen tegning à la Carvelle, udført af Thorvaldsen, efter at han den 16. januar 1797 forlod fregatten Thetis i la Valettas Havn, er ikke kendt, og det er ganske usandsynligt, at han efter det øjeblik har ofret denne enkle kunstgenre, som han ikke engang kan siges at have haft særlige anlæg for, nogen tanke. Det blev en parentes i hans produktion og et tidsfordriv på en langsommelig sejltur.

Thorvaldsen var 5 år yngre end Christian Horneman, men kom så tidligt ind på Kunstakademiet, at de to kunstnere kom til sammen at besøge modelskolen i årene 1786 til 1788. Dette år rejste Horneman ud på en lang udenlandsrejse, hvorfra han først vendte hjem 1803,

Fig. 8-9. B. Thorvaldsen:
8. Lorentz Henrik Fisker
(1753-1819). Bly, sølvstift og
vandfarve på krideret
grund, 1796. Frederiksborg.
9. Bud Chresten Svendsen
West. Bly og sølvstift på vandfarve
krideret grund. Thorvalds-
sens Museum. Foto Jonals.

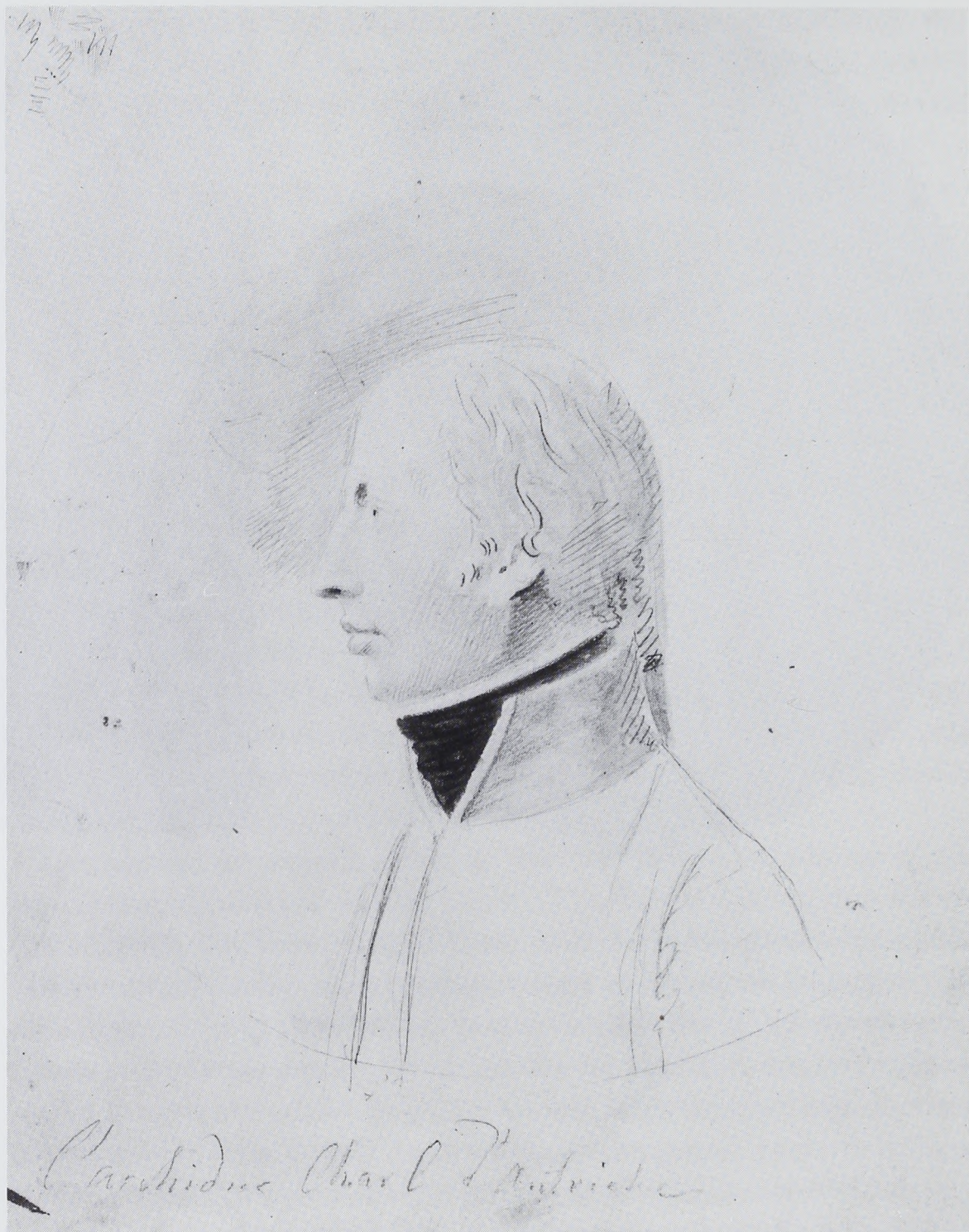

Fig. 10. Chr. Horneman:
Erkehertug Carl af Østrig
(1771-1847). Sølvstift, tusch
og vandfarve på krideret
grund, 1800. Rosenborg.

og da havde Thorvaldsen forlængst forladt landet. Efter et mange-årigt ophold i Italien kom Horneman til Berlin 1796; med dette årstal er hans tidligste à la Carville-tegninger dateret, i begyndelsen signeret sammen med H. H. Plötz,¹⁸ men senere kun af ham selv. Det kan ikke være Plötz, der har lært ham teknikken, for der er ingen sølvstifttegninger kendt, signeret af Plötz alene. I Hornemans stambog i den Kgl. Kobberstiksamling er tre blade udført af Daniel Chodowiecki; under det ene af disse har Horneman på sine gamle dage skrevet: »Denne Kunstner var en i sin Tid berømt Mand og min gode Ven under mit Ophold i Berlin«. Der er god grund til at tro, at det var denne mand, der lærte Horneman at tegne i Carvelles stil. 1798 forlod han Berlin og rejste til Wien, hvor han udførte adskillige fortrinlige portrætter i denne teknik. Blandt hans modeller her kan nævnes ærkehertug Carl af Østrig (Rosenborg), maleren Ferdinand

Jagemann¹⁹ og hans kone (udført år 1800) og en ubekendt ung mand, læge i Wien (fru Grit Hauschild).

På vejen hjem til København har han nok gjort ophold i Slesvig, for på Altenhof findes fire sølvstifttegninger, som er udført som fortsættelse af den portrætserie, Graff havde tegnet i 1780'erne. Det drejer sig om A. P. Bernstorffs to sønner, den senere udenrigsminister Christian Günther Bernstorff (signeret *Horneman 1803*), dennes broder, senere direktør i udenrigsministeriet Joachim Bernstorff; endvidere sidstnævntes kone Sophie Henriette Elisabeth Blücher; endelig et portræt af Charlotte Henriette Susanne Diede, gift med den senere overpræsident i Kiel, Chr. Ditlev Carl Rantzau. Disse portrætter, der alle er i profil, er udført udelukkende i sølvstift i en teknik, svarende til den, Chodowiecki i det ovenfor omtalte brev til grevinde Solms-Laubach beskriver. De er indrammet i samtidige rammer, lignende dem, der indrammer Graff-tegningerne.

Horneman fik straks ved sin ankomst til Danmark succes med sine Carvelle-tegninger. Den 1. marts noterer prins Christian Frederik i sin dagbog: »Hos Horneman og begyndte at lade mig crayonere«.²⁰ Prinsen blev så glad for tegningen, at han sendte Horneman til Mecklenborg for at tegne sin tilkommende, prinsesse Charlotte Frederikke.²¹ På Rosenborg findes en halv snes sølvstifttegninger af Horneman, udført i Carvelles manér, rimeligvis stammende fra Christian VIIIs eje. Blandt dem en skitse til portrættet på Altenhof, forestillende Chr. Günther Bernstorff, og et portræt, der bærer påskriften »Princesse Christian. Ludvigslust 1805, prinsesse de Mecklenbourg«.²²

Horneman var en stor kunstner, ikke som pastelmaler, et felt han også, især i sine senere år, dyrkede, men på sit eget område, miniaturemaleriet, og i den kunst, han havde lært sig i Berlin, tegning à la Carvelle. Han fortjener uden tvivl en større plads i den europæiske kunsts historie end den, man har tilkendt ham. Han var – ligesom Thorvaldsen – i kraft af sine talenter og sine vidtløftige rejser en kunstner med europæisk horisont, men Thorvaldsens kunst hørte fremtiden til, Hornemans var konservativ med et umiskendeligt præg af l'ancien régime. Under Thorvaldsens ophold i København 1820, medens han som kunstner stod på sin magts tinde, op søgte Horneman ham og fik lejlighed til at male ham flere gange; en pastel dateret 1820 (Frederiksborg) er uden større kunstnerisk interesse. Interessantere er to miniaturer; den ene beholdt han foreløbig selv; den indgik i den såkaldte Hornemanske miniaturesamling, som i sin helhed erhvervedes af Christian VIII i 1835 og nu findes på Rosenborg. Den anden, indfattet i et rødt saffiansetui, erhvervede Thorvaldsen, den findes på Thorvaldsens Museum. Ved disse to kunstneres møde konfronteredes to tidsaldre, den forbigangne og den, der »havde morgendagens guld i eje«. Men Thorvaldsen kvit-

Fig. 11-12. Chr. Hornemann:
11. Ukendt østrigsk læge.
Sølvstift, tusch og vandfarve
på krideret grund, 1801.
Privateje.

18. Det drejer sig om følgende tegninger à la Carvelle: Kong Friedrich Wilhelm III af Preussen, usigneret, men betegnet »Roi de Prusse d'après nature 1796«, tilh. Rosenborg. Et kobberstik efter dette portræt er betegnet »Plötz et Horneman del. ad vivum. Meno Haas Sculp. Berlin 1798«. Et lignende portræt af Plötz og Horneman tilhører iflg. E. F. S. Lund: *Danske malede portrætter IV* 1912, s. 173, Hohenzollernmuseet i Berlin. – Dronning Louise af Preussen, signeret »Plötz et Horneman fct.«, tilh. Eutin Slot. Et kobberstik efter dette portræt er betegnet »Plötz et Horneman del. ad vivum. Meno Haas Sculp. 1798«. Et lignende portræt iflg. E. F. S. Lund l.c. på Hohenzollernmuseet i Berlin. – Prinsesse Friederike af Mecklenborg-Strelitz sign.: »Plötz et Horneman«, tilh. Rosenborg. – Wilhelm Friedrich af Orange Nassau, den senere Kong Wilhelm I af Nederlandene. Sign.: »Plötz et Horneman«, tilh. Rijksmuseum, Amsterdam. – Ubekendt mand, sign., tilh. Kunsthalle, Hamburg.

19. Biermann: *Deutsche Barock und Rokoko I*, 1914 fig. 503-4: udst. *Miniaturen-Ausstellung München* 1912 No. 661.

20. *Kong Christian VIIIs Dagbøger og Optegnelser I* 1943, s. 222.

21. *Kong Christian VIIIs Breve I* 1965, s. 94 og 120.

22. E. F. S. Lund: *Danske malede portrætter IV* 1912, s. 172.

12. Joachim Frederik greve Bernstorff (1771-1835). Sølvstift på krideret grund, 1803. Foto Ole Haupt.

23. J. M. Thiele: *Af mit Livs Aar-
bøger* II Kbh. 1917, s. 69-70;
Samme: *Thorvaldsen i Kjøbenhavn*
1839-44, Kbh. 1856, s. 15-16.

terede smukt i Hornemans stambog med disse venlige ord: »Lev Vel og tænk på Deres Ven A. Thorvaldsen. København d. 10. Aug. 1820.« Og Horneman tænkte på ham, som det ses af et par breve i Thorvaldsens brevarkiv fra 1824 og 1829.

Og Thorvaldsen tænkte på Horneman. I 1838, samme aften, han var kommet til København og tog sin nye bolig på Charlottenborg i besiddelse, gik han ved Just Mathias Thieles arm ned i den botaniske have, som dengang omgav Kunstakademiet, for at hilse på fakkelbærende akademielever, der ønskede at hylde ham. På Charlottenborg var vinduerne oplyste i en lejlighed ud mod haven, og da Thorvaldsen erfarede, at bag vinduerne boede Horneman, gik han op for at besøge sin gamle ven. Besøget var vellykket, men da Thorvaldsen havde forladt selskabet sagde han til Thiele, at han ikke syntes Horneman selv havde været der. Det viste sig, at det ikke, som han troede, var miniaturemaleren Christian Horneman, men botanikeren Jens Wilken Hornemann, han havde besøgt, og ham kendte han ikke.²³

De to kunstnere traf næppe hinanden siden, skønt de så at sige boede dør om dør i samme hus. Chr. Horneman døde glemt, gammel og værkbruden den 7. marts 1844. Thorvaldsen sytten dage senere. Ingen tænkte da mere på Carvelles kunst.